het beest van een ander gedood had, zelfs de uitdrukking dat men geven moest »*ziel voor ziel*«; en van de plant bezigt de Schrift zulk een uitdrukking nooit. Toch kan, na hetgeen we op grond van Psalm 139 uiteenzett'en, bij niemand redelijke twijfel overblijven, of hetgeen in den mensch vast merkteeken van 't eigen leven is, komt niet alleen ook bij het dier, maar evenzoo ook bij de plant voor; zoodat we ten slotte het leven van plant, dier en mensch, wat zijn eerste ontkieming aangaat, niet anders dan onder éénzelfde begrip mogen nemen. In de plant is zeer zeker de laagste orde van het leven, en zoodra we tot de kenmerken van de hoogere orden van het leven opklimmen, valt de plant uit de reeks uit. Maar vergeten mag hierbij toch niet, dat ook in deze laagste orde het *ontstaan* van het leven, het leven zelf vertoont, zoodat dit zelfstandig ontstaan van het nieuwe leven niet een neven-verschijnsel is, maar een grondverschijnsel, dat ook bij den mensch, evenals bij dier en plant, door het ontstaan het bestaan zelf beheerscht. Zeker, al wat in Psalm 139 voor ons treedt, is *lichamelijk* van aard, het embryo, het zich vormen van gebeente, het borduurweefsel, het baren; maar nooit mag daarom gezegd, dat dit voor den mensch slechts bijkomstig is, als ging hij eigenlijk ten slotte geheel in zijn geest op. Geheel de profetie en de prediking van de opstanding der dooden toch houdt het diepgaand onderscheid van engel en mensch onverbrekelijk vast. Ook onze grondslag *in het zienlijke* is eeuwig.

Dr. A. K.

„En ontsliep met zijn vaderen".

> En David ontsliep met zijne vaderen, en werd begraven in de stad Davids.
> 1 Koningen 2 : 10.

Zijn dooden gedenkt men ook in ons land op zoo uiteenloopende wijs.

De ééne maal vindt ge bij *gevoelige* personen een zoo bijna ziekelijk aldoor bezig zijn met de »lieve betrekkingen en vrienden", die men ten grave uitdroeg, dat 't u bijna hindert door 't ziekelijke van den vorm. En een ander maal stuit ge weer op een tegenovergesteld uiterste, dat u soms zelfs pijnlijk aandoet. Zoo gestorven, zoo vergeten. Een gestorven kind, bij de kinderen die men had, niet meer meegeteld. Of ook dat, als vader en moeder wegsterven, het huishouden rustig voortgaat, alsof men nooit een moeder genoten of een vader gekend had. Vooral in tweede huwelijk is 't soms ontnuchterend, zoo spoedig en zoo bijna geheel als de man of vrouw die wegsterft, ophoudt in 't leven van weduwe of weduwnaar mee te tellen.

In andere landen wordt dan tenminste van het kerkhof nog werk gemaakt, en onder onze Roomsche landgenooten bleef nog altoos Allerzielen in eere. Wij, Gereformeerden, zijn in 't niet meer denken aan onze graven dan ook wel 't verst voortgeschreden. In Duitschland rekent men er nog veel meer mee. Maar in ons land zijn er vooral in 't Noorden streken, waar men schier elken band met zijn dooden heeft afgesneden. Het woord van Jezus: »Laat de dooden hun dooden begraven", heeft blijkbaar invloed geoefend. En het hoogst onvoldoende resultaat is, dat vaak de dooden voor hem, die ze verloor, zoo goed als niet meer bestaan.

In het midden tusschen die twee uitersten ligt de weg dien we ons in het heilig Woord voorgeteekend vinden. Als 't kind van Bathseba gestorven is, zegt David: »Ik zal wel tot hem gaan, maar hij zal tot mij niet wederkeeren«, en de uitdrukking: »*Met zijn vaderen ontslapen*", die evenzoo van David opgeteekend staat, wijst op een betrekking tot onze lieve dooden, die met hun sterven nog lang niet geheel is te niet gedaan. Nu had in later eeuwen het voortduren van onze betrekking tot onze dooden tot het geloof in een bemoeienis van onze dooden met ons, en van ons met onze dooden, geleid, dat vooral tegen het eind der middeneeuwen tot grove misbruiken geleid had. De ingeslopen meening over het vagevuur, over de voorbidding, en zooveel meer had ons ten slotte het dwaalspoor doen volgen. Hiervan voelden onze vaderen het bedenkelijke. Vandaar dat ze er mee braken. Doch al beamen we dit, toch kan niet ontkend, dat ook hierbij overdrijving insloop. Zulk een volstrekt afbreken van onze betrekkingen met onze dooden althans reeds *voor het jongste oordeel*, is niet naar de Schrift.

Ons sterven is een verrameld worden »tot onze vaderen". De rijke man neemt waar wat den armen Lazarus te beurt valt. Ook onder Israel werden de graven in eere gehouden. En David zelf spreekt over zijn eigen sterven als over een volgen van zijn vaderen in die geheimzinnige wereld, die onder het graf voor ons schuil gaat.

Eens komt er een breking, een finale afbreking van alle betrekking ten opzichte van hen die niet *dezelfde* eeuwigheid ingaan. Als er twee zijn, die op aarde zoo goed als al de jaren huns levens samen hebben geleefd, maar de één ontslief in Jezus, en de ander bleef in zijn sterven van Jezus gescheiden, dan wacht zeer zeker *beiden* een eeuwigheid, maar een eeuwigheid die volstrekte scheiding zal maken. De gezaligden en de verlorenen zullen in de voltooide eeuwigheid niet meer voor elkander bestaan.

Maar die blijvende, die duurzame toestand gaat eerst in *na het jongste oordeel*, en tot op dien grooten dag van 't jongste gericht behooren alle kinderen der menschen saam tot die ééne, onafzienbare schare, die eens voor den Rechter van levenden en dooden zal staan.

Waren alle kinderen der menschen hier op aarde blijven leven tot op den jongsten dag, zoo zou geheel hetzelfde hebben plaats gegrepen. Ze zouden allen saam voor den Rechterstoel van Christus worden gesteld, en eerst *na* het oordeel van elkaar scheiden en uiteengaan.

Wat hier op aarde plaats grijpt is alleen, dat telkens weer een geslacht, dat zijn jaren hier uit heeft geleefd, tijdelijk terugtreedt, en vergeten na die uittreding, tijdelijk achter de schermen wegschuilt, totdat eens alle geslachten saam in den dag des oordeels uit hun schuilhoeken weer te voorschijn zullen komen, niet als geesten, maar als *menschen*, na uit de dooden weer te zijn opgestaan.

Vandaar in Israel het besef, dat men, hier wegstervende, *tot zijn vaderen ging*, en vandaar ook onder ons nog het vaste gevoel, dat wie samen Jezus toebehooren, ook na hun sterven in gemeenschap blijven. En dit nu moet, welbezien, ook tot de verlorenen worden uitgestrekt. De namen onzer dooden, of ze ons liefhadden, dan of we onder hen leden, kunnen uit onze heugenis niet worden uitgewischt. Hun beeld leeft, als er oorzaak in 't gesprek of in eenig feit voor is, van zelf weer in ons op. En bij teederder conscientie voelt men zelfs meer dan eens, hoe men ook met zijn dooden soms nog een rekening te vereffenen heeft.

De vraag of onze dooden ons nog kennen, en nog bemoeienis met ons hebben, zij nu geheel terzij gelaten, om eenigszins op de heugenis in onze eigen conscientie te letten.

We hebben heugenis van 't samenleven met onze dooden uit de jaren dat ze nog met ons waren, en bij het terugdenken aan dat vroegere leven, geraken we gedurig als vanzelf in overlegging, of we in onze liefde voor hen niet te kort schoten. Het was zoo heel iets anders toen we nog met hen leefden en zoo vaak aan ons egoisme tegenover hen vasthielden, dan thans, nu we elken eisch tegenover hen varen lieten, en niet alleen tot volkomen vergiffenis neigen voor wat ze tegenover ons misdeden, maar soms zoo vurig wenschen kunnen, om ze nog voor korten tijd terug te hebben, om hun dan eens te toonen, hoe we niet alleen zelf *hun* alles vergeven hadden, maar nu ook tot elk offer voor hen bereid zouden zijn.

En *die* herdenking nu van onze dooden is 't, die juist door de diepe insnijding in de conscientie, zulk een zegen brengt aan wie er niet overheen glijdt, maar die herdenking telkens vernieuwt en al rijker doet worden.

Vergeet toch nooit, dat, hoe lief we ook met elkander tijdens ons leven verkeeren, er aan de Christelijke liefde, aan de waarachtige, volle, teedere liefde voor elkander nog altoos zoo heel veel te kort komt. Doorleven we dit alles nu weer in onze gedachten, dan komt er zoo vaak behoefte aan vergiffenis in ons op, en rust 't geloof niet, eer het die verzoening, ook voor wat onze dooden betreft, in Jezus heeft gevonden. En denken we er ons dan in, wat we soms eertijds zelf van onze dooden leden, zonder dit hun toen ten volle vergeven te hebben, dan komt die vergiffenis zoo ruim en overvloedig na het sterven in ons op, dat er tenslotte geen enkele hindernis meer bij het terugdenken aan onze dooden door onze ziel schrijnt.

Bij de gedachte aan het terugzien, voelt ge dan zoo van zelf dat er niets meer te verzoenen of te vereffenen over zou blijven. Wie in de herdenking van zijn lieve dooden niet te kort schoot, heeft, eer hij zelf sterft, dit alles afgedaan, en uit zijn hart weggenomen, en zal bij 't weerzien er een van zijn zaligheden in vinden, zoo hij 't tast en merkt, dat 't nu al verzoend is en vrede beider hart verheugt.

Meer nog.

Niet sentimenteel, maar streng heilig opgevat, is zulk inleven in de nagedachtenis van onze lieve dooden zelfs een leerschool voor het heden.

Ge verliest een kind. Maar na zijn dood voelt ge, wat ge in uw zorge en opvoeding te kort schoot. En vanzelf draagt dit de vrucht, dat ge voor uw kinderen, die God u nog liet, zooveel teederder zorge gaat koesteren.

Uit het saamleven met onze dooden vloeit ons zoo vaak een zegen toe voor de saamleving met hen die God ons nog liet.

Dr. A. K.

Amsterdam, 21 November 1913.

In het schoone kasteel Oud-Wassenaar dicht bij den Haag — het oude buitenverblijf van Mr. Groen van Prinsterer — werd verleden week de derde vergadering gehouden van het Comité dat den arbeid voortzet van de Wereld-Zendingsconferentie die in 1910 te Edinburg plaats vond. De voorzitter der vergadering, de bekende Zendingsdirector Dr. Gunning, las bij de opening der samenkomst het volgende begroetingswoord voor van onze Koningin:

»Ik acht mij gelukkig u een hartelijk welkom in mijn land toe te roepen. Ik wensch daarbij uit te spreken, dat ik van harte deel de beginselen, die uw comite bezielen bij zijn heilig werk en dat ik mij geestverwant gevoel van hen, die den verheven arbeid, in Edinburg begonnen, trachten voor te zetten. Ook in Nederland streven wij naar eenheid en samenwerking op het gebied der zending en trachten wij andere volkeren in hun, ons vreemde, toestanden liefdevol te verstaan, als getrouwe discipelen van Hem, Die kwam, om te dienen. Uw komst alhier en uw tegenwoordigheid op de Nederlandsche Zendingsconferentie, beschouw ik als een verblijdend teeken, dat diegenen mijner landgenooten, die de zending dienen, zullen volharden bij deze beginselen. Het is mijn ernstige wensch, dat de eenheid van alle volgelingen van Christus, leden van Zijn onzichtbare gemeenschap, steeds dieper gevoeld worde en dat onze Heiland onze harten bestiere tot steeds inniger gemeenschappelijk gebed. Moge onze ijver worden aangevuurd en geheiligd en mogen alle arbeiders in Gods Wijngaard worden bekwaam gemaakt voor de zaak, waartoe zij persoonlijk geroepen worden. Moge de waarheid, die in Christus is, de duisternis der menschelijke ellende beschijnen en moge de onnaspeurlijke rijkdom zijner Goddelijke liefde onvergankelijke blijdschap wekken in de harten van alle schepselen Gods."

Dit is nu de derde maal, dat onze Koningin een koninklijk woord tot ons volk doet uitgaan, waarin de warme taal van het geloof wordt beluisterd.

De eerste maal was, toen ze in Den Helder sprak voor onze matrozen en zeeofficieren, en hen wees op het heerlijke voorbeeld van onze glorieuse zeehelden, die niet alleen door dapperheid en kunde hadden uitgeblonken, maar bovenal door vroomheid, geloofsmoed en vertrouwen op de hulpe Gods. Een woord, dat wel te dieper treffen moest, omdat ieder helaas wel weet, hoe juist ons vlootpersoneel wel het meest is afgeweken van die vroomheid van ons heldhaftig voorgeslacht, en de geest van ongeloof en revolutiegeest daar overheerschend is geworden.

De tweede maal was het, toen onze Koningin naar Parijs was getogen, en ze aan het feestgejubel zich onttrok om op den Zondag zich te begeven naar dat stille plein, waar het standbeeld van Caspar de Coligny staat opgericht, een der nobelste Hugenooten, geloofsheld en martelaar tegelijk, om daar een krans neer te leggen en in woorden hem te huldigen, die een der voorvaders was van haar Koninklijk geslacht. Niet alleen die koninklijke daad van pieteit deed het hart van ons volk zoo goed, maar bovenal dat warme, van innige geloofsovertuiging tintelende woord, dat *Christ avant tout*, vóór alles Christus; een woord, dat nog te meer beteekenis kreeg, omdat het gesproken werd op den bodem van datzelfde Frankrijk, dat steeds meer met den Christus breekt.

En nu dit derde Koninklijke woord, ditmaal gericht tot de afgevaardigden van alle landen, die hier saamkomen om over de Zendingsbelangen te beraadslagen. Een woord, waarin nu niet meer de geloofsmoed van het voorgeslacht verheerlijkt wordt, maar waarin onze Vorstin zelf het ons komt getuigen, dat ze deelt, van harte deelt, in dezen arbeid; dat ze zich geestverwant gevoelt van de mannen, die den zegen van het Evangelie aan de heidenen willen brengen; waarin zij den wensch uitspreekt, dat de eenheid van alle volgelingen van Christus, leden van Zijn onzichtbare gemeenschap, steeds dieper gevoeld wordd, en dat *onze* Heiland — hoe doet dat *onze* bovenal in dien Koninklijken mond goed — *onze* harten bestiere tot steeds inniger gemeenschappelijk gebed. En ook nu weer dat warme woord, waarin onze Koningin al haar liefde voor de Zending uitspreekt, gesproken op een oogenblik, dat dit woord een *daad* heeten mag, omdat nog pas op allerlei meeting en in allerlei pamflet het liberalisme en socialisme te velde trok tegen den Zendingsijver der Christenen en daarin een gevaar zag voor onze koloniën. De man, aan wien thans de zorg voor onze koloniën is toebetrouwd, verklaarde: liever Turksch dan paapsch, zeg het nog duidelijker: liever heidensch dan Christelijk. Onze Koningin eindigt met de bede uit te spreken, dat »de *waarheid*, die in Christus is, de duisternis der menschelijke ellende beschijnen moge en de *onnaspeurlijke rijkdom zijner goddelijke liefde* onvergankelijke blijdschap moge wekken in de harten van alle schepselen Gods".

Neen, we willen na een, dergelijk woord onze Koningin niet loven en prijzen; zij zou de eerste wezen, om waar ze zoo hartelijk en eenvoudig haar geloof beleed, de verheerlijking van haar *persoon* af te wijzen. Maar wel weten we de tolk te zijn van heel ons Gereformeerde volk, wanneer we het uitspreken, dat dit Koninklijke woord ons hart verkwikt en verblijd heeft. *Dit was Oranje-taal.* Het heeft in nog vaster banden ons hart aan onze Koningin verbonden. En het zal bij onzen arbeid voor de Zending in onze Koloniën ons tot een heiligen prikkel zijn, te weten, dat ook onze Vorstin voor dezen arbeid tot »onzen Heiland" bidt.

Ouderlingen-opleiding.

Op de jongste predikantenconferentie is door Prof. Lindeboom er op aangedrongen, dat een eigen opleiding voor de ouderlingen in het leven zou worden geroepen. Wel niet een wetenschappelijke opleiding zooals voor onze predikanten, maar dan toch een opleiding om hen meer geschikt te maken voor hun ambt.

Reeds op deze conferentie werden tegen dit plan ernstige bezwaren ingebracht; men zou zoodoende een kring van candidaat-ouderlingen krijgen, die meest tot de jongere gemeenteleden zouden behooren, aangezien ouderen wel niet veel lust en tijd zouden hebben zulk een cursus tot voorbereiding van 't ouderlingenambt mee te maken. Ook zou op deze wijze het zoogenaamde leekenelement, naar men meende, te veel te loor gaan. Terwijl ook practische bezwaren werden ingebracht, o.m. dat dan de ouderlingen ook wel bezoldigd zouden moeten worden.

Ds. Miedema, die in de *Groninger Kerkbode* deze bezwaren meedeelt, en ze blijkbaar deelt, waarom hij een afzonderlijken cursus voor het ouderlingenambt afraadt, doet echter de vraag

Is het dan niet gewenscht, dat ook voor 't Opzienersambt zoo goed mogelijk toegeruste mannen mogen worden gevonden?

en geeft daarop 't volgende antwoord:

Ongetwijfeld, zal iedereen zeggen.

Daarom vooral ook achten wij 't van zooveel belang, dat mannen van meer dan gewone ontwikkeling voor dit ambt bereid bevonden mogen worden. Bovendien is ook voor dezen arbeid 't zoeken van gezonde kennis der H. Schrift, van de Gereformeerde leer, het getrouw lezen van de *Heraut* en dergelijke bladen een zeer goede oefening. Terzelfder conferentie als bovengenoemd werd daartoe ook gewezen op de Jongelings-Vereenigingen. Jongelingen, die behalve het getrouw en naarstig bezoeken van de catechisatie, een goed gebruik maken van de Jongelings-Vereenigingen, zullen als vanzelf een breedere toerusting ontvangen, die juist in de bediening van het Opzienersambt zeer te pas komt.

Maar vooral dienen wij niet te vergeten, dat hier noodig is wijsheid. Niet wetenschap maar wijsheid. Die wijsheid wordt niet verkregen in de scholen en op cursussen; niet door boeken lezen en studie. Die leert God in de school des levens. Vooral in de school des Heiligen Geestes. Wij hebben vaak Ouderlingen ontmoet, die niet uitmunten in gaven van welsprekendheid, noch in overvloedige kerkrechterlijke kennis, maar die in de practische wijsheid ver gevorderd waren. Die wisten de bedroefden te steunen, de wankelenden te sterken, geveinsden te ontdekken, dwalenden te bestraffen. Die zoo hartelijk konden bemoedigen of met zooveel tact terechtwijzen. Dr. Kuyper sprak meermalen in de *Heraut* over vader Bechtold, een eenvoudige Amsterdamsche kuiper, die hem tot leering en bestiering was geweest.

En zoo zijn er Gode zij dank vele geweest, en zijn er ook nog in den tegenwoordigen tijd.

Daarom mogen wij God wel bidden; dat Hij ons zulke mannen moge verwekken en geven.

Toch wil dit niet zeggen, dat met name dan ook de reeds in den dienst gestelde Ouderlingen niet zelf allerlei kunnen doen, om zich tot de uitoefening hunner ambtelijke bediening te bekwamen.

Allereerst komt daartoe zeker wel in aanmerking de getrouwe en biddende lezing en onderzoeking van Gods Woord. Een Opziener moet vooral in 't hanteeren van 't zwaard des Geestes, d i. Gods Woord, bedreven zijn.

Voorts kan hij zeker ook met vrucht gebruik maken van boeken en geschriften, die met 't oog op de uitoefening van 't Opzienersambt geschreven zijn. Wij willen hier bepaald een tweetal boeken noemen: *J. Koelman. Het ambt en de plichten van Ouderlingen en Diakenen.* En: *P. Biesterveld. Het huisbezoek.*

Vooral ook dat laatste boek zal zeer veel nut kunnen doen tot een rechte practijk van het huisbezoek, waarin een zeer groot deel van den Ouderlingen arbeid bestaat.

En voorts willen we daarbij ook nog noemen, dat 't middel van onzen tijd, n.l. 't houden van conferenties zeker ook de Ouderlingen zou kunnen dienen.

Het komt ook ons voor, dat deze raad van Ds. Miedema meer aanbeveling verdient dan het door Prof. Lindeboom opgeworpen plan. Een opleiding voor het ouderlingenambt maakt, dat er straks tal van candidaat-ouderlingen zullen rondloopen; dat de gemeente daardoor in haar keuze zal gebonden worden en dat ze als ouderlingen zal krijgen niet mannen met de practische gave van regeering en wijsheid, maar mannen met veel boekenkennis.

Onze Heidelberger Catechismus.

In de *Schriften des Vereins für Reformationsgeschichte* heeft August Lang, die vooral op het gebied der studiën over Calvijn zich zeer verdienstelijk heeft gemaakt, een kort overzicht gegeven van de geschiedenis van den Heidelberger Catechismus, ter gedachtenis, dat er 350 jaar zijn verloopen sinds dit kostelijk handboek onzer Gereformeerde Kerken ontstond. De prijs dezer brochure, die 62 bladzijden beslaat, is niet te hoog; en men krijgt hier metterdaad een zeer goed en historisch betrouwbaar resumé van wat de nieuwste nasporingen op dit gebied aan het licht hebben gebracht. In het eerste hoofdstuk wordt de vraag behandeld, wie de vervaardigers van onze Catechismus geweest zijn; in het tweede hoofdstuk welk theologisch karakter onzen Catechismus vertoont en wat de latere lotgevallen van onzen Catechismus zijn geweest. Voor wie niet in staat is de uitvoerige studiës over dit onderwerp te raadplegen en zich snel orienteeren wil, kan dit geschrift uitnemende diensten bewijzen. Het is vlot en duidelijk geschreven; er spreekt warme liefde uit voor onzen Catechismus; en men weet, dat men in Lang te doen heeft met een historieschrijver, die oprecht en eerlijk de feiten weergeeft. Vooral aan onze predikanten bevelen we dit geschrift daarom van harte aan, met name met het oog op het catechetisch onderwijs.

Wat nu inzonderheid de veel besproken vraag betreft, of onze Catachismus »Calvinistisch« is, dan wel de representant van de Zurichsche Gereformeerde richting, gelijk Prof. Gooszen in zijn studie over den Heidelberger beweerde, loont het de moeite hier over te nemen, wat Lang na een zorgvuldig onderzoek desaangaande getuigt: »Calvijn's Catechismus, zegt hij, is de grondslag van den Heidelberger Catechismus; niet alleen de grootere Catechismus van Ursinus (die het eerste ontwerp was van den Heidelberger Catechismus) maar ook hetgeen het meest kenmerkende motief is van de dispositie van den Heidelberger Catechismus en bovendien wie weet hoevele bijzonderheden van den tekst zelf leggen daarvan getuigenis af. Derhalve zal het historisch steeds onjuist zijn den Heidelberger op welk punt dan ook in tegenspraak met Calvijn uit te leggen«. Wanneer hij er voorts op wijst, dat de saamstellers van onzen Catechismus ook van andere Catechismussen gebruik hebben gemaakt, en daaruit vele »levensvolle bijbelsche gedachten" hebben overgenomen, en dat het hun daarom gelukt is haar »calvinische Grundlage innerlich zu bereichern und zu erhöhen«, dan heeft hij daarmede volkomen gelijk. Wij zelf zouden niet gaarne onzen Heidelberger Catechimus voor dien van Genève uitruilen en zijn dankbaar, dat onze Kerken deze latere en daarom rijpere vrucht uit de handen der Paltzische Kerk hebben ontvangen. Maar dit alles doet niets te kort aan het feit, dat onze Catechismus naar zijn theologisch karakter niet behoort tot wat Prof. Gooszen de oud-Gereformeerde richting noemt, d. w. z. de Zwingliaansche, maar tot de Calvinistische. Voor wie onzen Catechismus *kent*, kon hieromtrent ook wel geen twijfel bestaan. De behandeling van het Avondmaal en van de Sleutelen des hemelrijks wees dit genoegzaam uit. Maar het was toch goed, dat een zoo gezaghebbend deskundige als Lang dit nog eens openlijk uitsprak.

Voor 't laatst.

Mogen we nog eens, thans voor 't laatst, om niet te veel van het geduld onzer lezers te vergen, op den nachtelijken aanslag terugkomen?

De *Nieuwe Rotterdammer* nam in haar Zondagsblad van 2 November ons verweer tegen haar aantijging, dat de doleerende partij in 1885 een nachtelijken aanslag op de brandkast der Hervormde Kerk zou gepleegd hebben, over; ze teekende daarbij aan, dat dit verweer alleen »woordspel« was en beloofde na een vernieuwd onderzoek op de zaak zelve terug te komen. Al te lang wachtte ze daarmede niet; reeds in haar Avondblad van 4 November volgde haar antwoord, dat ditmaal in een reeks van vragen aan ons adres bestond.

Tot ons leedwezen verhinderde overvloed van kopie ons dusver op deze vragen te antwoorden; bovendien kan een blad als de *Heraut*, dat slechts eens per week verschijnt, niet telkens een goed deel van zijn kolommen voor polemiek afstaan. Zelfs rees de vraag of voortzetting van dit debat wel wenschelijk was. Er zijn geen erger blinden dan degenen die niet willen zien, en nu de *Nieuwe Rotterdammer* ons hoofdargument rusten laat en met tal van vragen komt aanzetten, die met de eigenlijke quaestie niets te maken hebben, toont ze daarmede zelf reeds, dat ze wel gevoelt, hoe zwak ze staat. Natuurlijk hebben we er geen oogenblik aan gedacht de *Nieuwe Rotterdammer* te overtuigen, dat de kerkelijke actie van 1885 een rechtvaardige zaak was; we begrepen vooruit, dat ze op dit punt voor geen overreding vatbaar zou wezen. Vandaar dat we ons uitsluitend op juridisch standpunt plaatsten en ons beriepen op de uitspraken van de *verschillende rechtbanken* in dit geding, omdat we hoopten, dat de *Nieuwe Rotterdammer* daarvoor althans eenigen eerbied zou hebben. Waar toch uit deze uitspraken bleek, dat volgens de rechterlijke macht de schorsing der Kerkmeesters onwettig was, volgde hieruit, dat deze Kerkmeesters dan ook volkomen bevoegd waren geweest een kast, waarin de stukken van hun beheer zich bevonden, te doen openbreken, en dus de voorstelling van de *Nieuwe Rotterdammer*, alsof deze heeren een »aanslag« hadden gepleegd op de eigendommen der Hervormde Kerk, *laster* was. Nu de *Nieuwe Rotterdammer* dit argument onweerlegd liet — omdat ze het niet weerleggen kan — blijkt daaruit, dat ze feitelijk haar ongelijk erkennen moet.

In plaats van dit echter eerlijk te doen, komt ze thans met een reeks van vragen aanzetten, wier beantwoording eigenlijk een geheele herhaling van wat in de dagen der Doleantie geschied is, zou noodig maken. Bovendien toont de redactie door deze vragen, dat ze van deze geschiedenis zoo bitter weinig af weet en begaat ze daarbij zulke dwaze flaters, dat het de vraag is, of zulk een debat nog een serieus karakter draagt. Het is dan ook alleen wellevendheidshalve, dat we op deze vragen nog een kort antwoord geven.

De eerste vraag luidt:

Weet *de Heraut* niet, dat het beheer in de Amsterdamsche gemeente op andere wijze was geregeld dan elders en dat de kerkeraad, daarmede in het algemeen belast, dit opdroeg aan een financieele commissie, die als zoodanig een andere plaats innam dan de zelfstandige colleges van kerkmeesteren in andere gemeenten èn met èn door den kerkeraad stond onder synodale besturen?

De opmerking van de *Nieuwe Rotterdammer* dat het beheer te Amsterdam op andere wijze geregeld was dan elders, is wel let wat onnoozel, alsof dit ons niet bekend zou wezen! Natuurlijk wisten we, dat, terwijl op de meeste plaatsen de gemeente het beheer rechtstreeks opdroeg aan kerkvoogden, die naast den Kerkeraad stonden en een onafhankelijke positie tegenover den Kerkeraad innamen, dit te Amsterdam anders was geregeld, omdat de gemeente het beheer hier had opgedragen aan den *Kerkeraad*, die dat beheer voerde door middel van een door hem benoemde Commissie. Wanneer de *Nieuwe Rotterdammer* hieruit echter afleidt, dat deze Commissie dus onder de Synodale besturen stond, omdat de Kerkeraad, die zijn lastgever was, aan de Synodale besturen ondergeschikt was, dan gaat deze conclusie niet op. Amsterdam's gemeente toch heeft steeds vrij beheer gehad; zelfs toen Koning Willem I het beheer een tijdlang aan zich getrokken had, bleef alleen Amsterdam deze politieke inmenging wraken, en het vrij beheer bleef hier gehandhaafd. Ook in 1869, toen de Synode der Hervormde Kerk, nadat de Koning het beheer los had gelaten, het beheer aan zich wilde trekken, heeft de gemeente van Amsterdam met overgroote meerderheid verklaard bij het vrij beheer te willen blijven. Zelfs werden maatregelen genomen, van meet af, om te zorgen, dat geen Synodaal bestuur ooit in de beheerszaken zich mengen kon. Al stond de Kerkeraad dus als geestelijk bestuur van de gemeente *onder de Synodale*, toch volgt daaruit niet, dat hij onder deze Synodale besturen stond in zijn qualiteit van *vertegenwoordiger der gemeente* om haar goederen te beheeren. Een college, dat een dubbele qualiteit heeft, kan in zijne ééne qualiteit onderworpen wezen aan een hooger bestuur, maar in zijn andere qualiteit van dat bestuur onafhankelijk zijn. Zelfs het classicaal bestuur heeft dit erkend; in zijn brief van 15 December 1885 verklaarde het, dat de Kerkeraad zeer zeker volstrekt onafhankelijk was van eenig ander kerkelijk bestuur ten opzichte der wijze van bestuur van de kerkegoederen, en dat het classicaal bestuur daaromtrent niets te zeggen had. (Kort verhaal p. 4) En in de brochure *Waarom tachtig kerkeraadsleden geschorst?* verklaarde het Classicaal Bestuur wederom, dat de Kerkeraad (en de Commissie van Beheer) bij het bestuur van de kerkgebouwen enz. vrij was van elke politieke en *kerkelijke inmenging* (p. 10). Trouwens, aangaande dit punt kan geen de minste twijfel bestaan, omdat de Hooge Raad hieromtrent uitspraak heeft gedaan. Dit hoogste rechtscollege verklaarde toch, dat zelfs het vonnis van het Classicaal bestuur, waardoor het de betrokken personen vervallen had verklaard van al hun rechten en van het lidmaatschap der Hervormde Kerk, geen rechtsgrond opleverde om de bedoelde kerkmeesters als ontzet uit hun functie te beschouwen. Stel hier nu naast de bewering van de *Nieuwe Rotterdammer*, dat de Kerkmeesters met en door den Kerkeraad aan de Synodale besturen onderworpen waren, om te voelen hoe ongerijmd haar bewering is.

Niet veel beter maakt de *Nieuwe Rotterdammer* het met haar tweede vraag, waardoor zij nog erger blijk geeft van hare onwetendheid aangaande de gebeurtenissen in 1885. Die vraag luidt:

Is het soms niet waar, dat de kerkeraad het Reglement dier commissie zoo heeft gewijzigd, dat het de leden van deze commissie en beambten door haar benoemd aan de tucht der hoogere besturen onttrok en dat daarop 80 kerkeraadsleden, die daarvoor hadden gestemd (waaronder zoogenaamde kerkmeesters) zijn geschorst?

De bedoelde bepaling in het reglement op het Beheer, waarop het blad het oog heeft, is er door den Kerkeraad zeker ingebracht, maar pas in het jaar 1875, d. w. z. tien jaar vóór de schorsing en afzetting der betrokken kerkeraadsleden. En we vermoeden, dat de *Nieuwe Rotterdammer* nu zelf wel voelen zal, hoe ze met deze vraag zich in de vingers heeft gesneden. Het Classicale bestuur heeft in die dagen wel veel gekke dingen gedaan, maar zoo gek is het toch niet geweest, dat het een 80 kerkeraadsleden schorste en afzette om een misdrijf, dat ze tien jaar vroeger zouden begaan hebben. We zouden bijna meelijden krijgen met de *Nieuwe Rotterdammer*, die er zoo inliep, en haar in gemoede den raad willen geven in 't vervolg naar een beteren kerkelijken voorlichter om te zien.

Ook met haar derde vraag slaat ze geen beter figuur.

Is het onjuist, vraagt ze, dat de geschorsten toen de Nieuwe Kerk hebben ingenomen, en zich niet naar de kerkelijke wetten hebben willen schikken; dat zij de kosterij bezet hebben en de predikanten en anderen (die niet met hun poging om een gemeente te stichten die los was van het synodale juk, meegingen) den toegang hebben ontzegd, dat wachters met knuppels nagenoeg het geheele jaar 1886 de kosterij hebben bezet gehouden?

Indien de *Nieuwe Rotterdammer* hier met de »geschorsten« de Kerkmeesters bedoelt, dan begrijpen we haar eerste vraag niet, want de Kerkmeesters waren aan geen »kerkelijke wetten« onderworpen, maar alleen aan de reglementen door den Kerkeraad, hun lastgevers, voor hen opgesteld en de Kerkeraad was zelfs volgens Dr. Vos in zake het beheer autonoom. Indien de Kerkmeesters zich verzet hebben tegen het Classicaal Bestuur, dat optrad »om te doen wat des Kerkeraads was«, en zich zelfs wederrechtelijk van de Nieuwe Kerk had meester gemaakt, dan is dit geschied, omdat dit optreden van het Classicaal Bestuur *volgens de eigen reglementen der Hervormde Kerk onwettig was.* Ze hebben de kerkelijke wetten dus juist tegenover het Classicaal Bestuur gehandhaafd. Indien de *Nieuwe Rotterdammer* dit niet op ons gezag wil aannemen, laat ze dan, om zich hiervan te overtuigen, de rechtsgeleerde adviezen lezen van de meest bekwame juristen, trouwe leden der Hervormde Kerk, die voor de doleantie geen de minste sympathie hadden, zooals de heeren Mr. A. J. W. Farncombe Sanders, Mr. B. J. L. de Geer van Jutfaas en Mr. P. van Bemmelen, welke *op grond juist van de reglementen der Hervormde Kerk* de daden van het Classicaal Bestuur in die dagen als onwettig hebben gebrandmerkt. Bovendien, de uitspraak van de Amsterdamsche Rechtbank inzake het Archief heeft op die uitspraken het zegel gedrukt.

En al even onjuist is de voorstelling, dat de Kerkmeesters, na zich in het bezit van de Nieuwe Kerk gesteld te hebben, aan de predikanten en anderen (die niet met hen medegingen in het pogen om een gemeente te stichten, die los was van het Synodale juk) den toegang zouden ontzegd hebben. Hier geldt het nu niet een rechtsquaestie, maar een historisch feit. De waarheid nu is juist omgekeerd, dat de bedoelde kerkmeesters de Nieuwe Kerk en alle andere kerkgebouwen *alleen beschikbaar hebben gesteld* voor de niet geschorste predikanten, die er gepredikt, de sacramenten bediend en huwelijken hebben bevestigd, terwijl van de geschorste predikanten niet één op den kansel is toegelaten. Laat de *Nieuwe Rotterdammer* nu niet komen met de uitvlucht, dat ze alleen bedoelde den toegang *tot de kosterij*, want zelfs deze uitvlucht baat haar niet. Ook de toegang tot de kosterij is voor de *dienstdoende* predikanten terstond opengesteld geweest; de heer Heemskerk heeft dit officieel meegedeeld aan de Synodale predikanten.

Hiermede zijn de vragen, door de *Nieuwe Rotterdammer* ons voorgelegd, beantwoord. Of ze wederom vinden zal dat we »zwaar van begrip« zijn en »geen historisch juisten kijk« hebben? We zullen ons dan troosten met de gedachte, dat ook onze perscollega aan de Rotte wel eens lucider oogenblikken heeft gehad, dan toen hij deze vragen tot ons richtte.

Nog erger dan met deze vragen maakt de *Nieuwe Rotterdammer* het echter met haar slotopmerking, dat ze ons slechts dankbaar kan zijn voor ons antwoord »omdat daardoor weer eens naar voren werd gebracht, hoe de *antirevolutionair* tegenover onze Protestantsche Volkskerk gezind was (en naar veler meenen, nog steeds is) en welke middelen hij bereid was te baat te nemen." De *Nieuwe Rotterdammer* toont ook hier weer, om met de *Nederlander* te spreken, haar »perfide" wijze van polemiek, want ze weet zeer goed, dat de *Heraut* een kerkelijk weekblad is, dat als zoodanig met de antirevolutionaire partij niets te maken heeft, en dat wat in 1885 is geschied, niet geschied is door de antirevolutionaire partij, die geheel buiten dit kerkelijk geschil stond, maar door de leiders der Gereformeerden in de Hervormde Kerk.

En hiermede nemen we van dit onderwerp afscheid. Aan de *Nieuwe Rotterdammer* laten we gaarne het laatste woord. Een discussie als deze kan niet eindeloos worden voortgezet.

DR. H. H. K.

Voor Kootwijks scholen.

In hartelijken dank ontvangen: Van den heer C. J. Nobel te Rotterdam *f* 2.50; van mej. A. V. te Middelstum *f* 25; van de dames Bickel te Watergraafsmeer, feestgave *f* 10; door den heer W. Koops te Rotterdam, van N. N. *f* 1 en van N. N. *f* 1 saam *f* 2; van N. N. te Greup *f* 0.60; van den heer W. Hovy te Zeist, locaal comité Amsterdam, nagift Unie-collecte *f* 1; van mej. N. Vis te Haamstede *f* 5; van mevr. de wed. W. L. K. geb. R. te Stroobos *f* 25; van den heer Beukenkamp te Apeldoorn *f* 2.50.

Ds. J. H. HOUTZAGERS.

Leestafel.

H. S. S. KUYPER. IN HET LAND VAN GUIDO GEZELLE. Met portretten van Guido Gezelle, Steyn Streuvels, Hugo Verriest — La Rivière en Voorhoeve.

Het land van GUIDO GEZELLE, den in 1899 gestorven priester-dichter en taalgeleerde, zijn vaderland, dat is Vlaamsch België.

'n Lezing, door Ds. J. CHRISPEELS te MARIA HOOREBEKE eenige jaren geleden in DEN HAAG gehouden, had Mej. KUYPER »voor het eerst bezield met de gedachte het Land van Guido Gezelle te gaan zien".

In den zomer van het vorige jaar is het daartoe gekomen.

Zij heeft toen Vlaamsch België bezocht en bezien, en mee daaruit is dit haar jongste werk ontstaan, waarin zij met de »Vlaamsche beweging" en de »Herleving der Vlaamsche Letteren", als omlijsting, een beeld teekent van GUIDO GEZELLE.

Het is mij een genoegen van deze literaire prestatie der geachte schrijfster veel goeds te kunnen zeggen.

Aan het schrijven van dit haar boek is niet alleen een met eigen oogen en ooren waargenomen, maar blijkbaar ook veel studie van het Vlaamsche land in zijn verleden en heden en van GEZELLE's leven en streven, arbeiden en lijden vóórafgegaan. Wat dit betreft, is zoowe van zijn werken als van de litteratuur over hem met zorg kennis genomen.

Daarbij heeft MEJ. KUYPER in de gelukkige omstandigheid verkeerd van, toen zij eenmaal in België was, te worden opgenomen in den kring der twee broeders VERRIEST en hun zuster GABRIELLE, de beste vrienden van GEZELLE. Bij GABRIELLE, die gedurende bijna geheel haar Vlaamsche reis, naar zij schrijft, »mijn goede engel is geweest", heeft ze te KORTRIJK, ook GUIDO's neef en geesteskind CAESAR GEZELLE ontmoet.

'n Bedenkelijk gevolg van deze omstandigheid is wel, dat het boek, als bijdrage tot de kennis van de Vlaamsche beweging op literair gebied, inzonderheid wat GEZELLE aangaat, — op p. 72 heet het: »Hij werd erkend te zijn de grootste dichter, dien Nederland, na Vondel, heeft voortgebracht«, — wat eenzijdig is uitgevallen. Maar daar tegenover staat, dat het, ook als gevolg van die omstandigheid, een ware schatkamer van intieme, van elders minder of heel niet bekende bijzonderheden omtrent GEZELLE is geworden. Zeker, uit dit boek spreekt naast krachtige geestdrift vóór, wat ik zou willen noemen, gemis van kritischen blik op het onderwerp.

Maar een boek als dit reken ik dat juist als een deugd aan.

Men dient toch hier rekening te houden met de bedoeling, die de schrijfster er mee heeft.

IN HET LAND VAN GUIDO GEZELLE is vrouwenwerk.

Het werk eener nog jonge vrouw van temperament, die bezield voor haar onderwerp, dat haar 'n harte-zaak is geworden, als voor »de goede zaak«, haar lezers zoekt te »winnen«.

Ware het geschreven door een man van rijpen leeftijd, die er het »weten« van zijne medemenschen mee bedoelde te verhelderen en te verrijken, het gemis van kritischen blik op zijn onderwerp, zou bij hem zeker meer dan een »bloot gemis« zijn; het ware een gebrek, dat hem zijn doel deerlijk zou doen missen.

Maar een vrouw, die met haar boek wil »winnen" — en, naar het mij voorkomt ligt dit, naast schoonheids-ontroering geven, meer op den weg der vrouw dan te willen »leeren«, — kan dien kritischen blik missen als alle andere haar geestdrift bekoelende dingen. En zoo zij hem, wat de vrouw vrij zeldzaam overkomt, al bezit, zal zij, om met haar werk het doel niet deerlijk te missen, wèl doen met dien kritischen blik toch niet te gebruiken.

Het is dan ook op grond mijner vaste overtuiging, dat dit boek het 'm doen zal; dat het met zijn bekoorlijkheid van echt vrouwelijk en voor alle propaganda-maken zoo onmisbaar, ongebreideld enthousiasme, zal »winnen«, dat ik het juist omdat het zoo onkritisch is, zoo goed vind.

* * *

Ik ben Mej. KUYPER dankbaar voor dit haar boek.

Dankbaar voor wat zij er mee door heeft laten genieten, van al dat heel intieme uit GEZELLE's leven.

Dankbaar ook voor dat zinnetje op p. 115: »Ik voor mij begrijp nooit, dat men altijd antithesen zoekt, en zoo weinig de mogelijkheid van synthesen aanneemt."

En voor dit zinnetje óók daarom dankbaar, wijl zij in dit haar werk toont de mogelijkheid eener synthese niet alleen aan te nemen, maar ook te willen bevorderen tusschen »het oudere« en »nieuwere« op het gebied der Nederlandsche belletrie.

Om wat ik hier op het oog heb duidelijk te maken, zal ik mij gaarne de moeite getroosten even af te schrijven wat IN HET LAND VAN GUIDO GEZELLE op p. 72 te lezen geeft:

Zij heeft het daar over het eerste bekend worden van GEZELLE ten onzent in het jaar 1901 en dan zegt zij:

»Toen Gezelle in Holland verscheen, stond het letter-lievend Hollandsch publiek in twee vijandige kampen tegenover elkander. Het eene deel klemde zich krampachtig vast aan de oude verzen in den trant van Beets en Da Costa, vooral omdat de inhoud dier verzen christelijk was, en bekampte het andere deel, dat die verzen afkeurde om den vorm, en zelf verzen voortbracht, die, hoe schoon van vorm dan ook soms, niet uit het Evangelie, maar uit de Revolutie waren. Die klove tusschen het conservatieve Christelijke deel, en het vooruitstrevende anti-Christelijke deel, scheen onoverbrugbaar. »Uw verzen zijn geen verzen, de vormen zijn leelijk, ge weet niet wat schoonheid is«, riep het anti-Christelijke deel. »Uw gedachten zijn onchristelijk, uw vormen zijn pantheistisch. Ge verkracht de taal, ge vergiftigt, de ziel van ons volk«, riep het Christelijk deel«.

Achter dit: »pantheistische vormen« zou ik, wijl het mij geen gedachte aanbiedt, geneigd zijn een ? te zetten. Maar Mej. Kuyper zegt het zelf niet, doch zegt alleen, dat anderen het riepen.

Zij gaat dan aldus voort:

»In het heetst van dien strijd kwam als een openbaring, Guido Gezelle. Hij was èn kunstenaar, een kinderlijk geloovige èn dichter bij de gratie Gods. Hij vereenigde zuiver-Nederlandsche schoonheid van vorm met Christelijke zuiverheid van inhoud. En de elkander bekampende Hollanders staakten een wijle »hun wild geraas« en luisterden naar de wondere schoonheid van de zangen van den Vlaamschen priester-dichter Guido Gezelle«.

Van harte wensch ik, dat wat de geachte schrijfster in dit opzicht met IN HET LAND VAN GUIDO GEZELLE wil, haar ook zal mogen gelukken; dat zij door dezen »christelijk-nieuwere« ook onder ons publiek meer bekend te maken, de tegenstelling tusschen »ouderen« en »nieuweren« op het gebied der fraaie letteren, die voor velen onder ons nog altijd eene is, als van »goed en slecht« of »wit en zwart«, zooal niet opheffen, dan toch verzachten zal.

Laat mij aan deze bespreking van MEJ. KUYPER's boek nog toevoegen, dat zij veel minder dan in vroegere werken, er zich in te buiten gaat aan dogmatiseerend betoog; dat zij er in toont de kunst te verstaan van prettig te vertellen, en ook, ik denk hier onder meer aan haar beschrijving van het Guldensporen-feest, de vaardigheid om het door haar geziene levendig weer te geven.

Ik kan dit over het geheel frissche, bezielde en bezielende werk met een oprecht gemoed ter lezing aanbevelen.

G.

Uit de Pers.

De *Waarheidsvriend* geeft een beschouwing over den Godsdienst, waarvan we het slotartikel hier overnemen:

In de *hoogere kringen* staat het veelzijns met de religie niet gunstig.

Oog en hart staat daar open voor weelde, uitspanning, eere en aardsche heerlijkheid.

Het kleed der mode en de sport van het seizoen neemt alle attentie in beslag. Bal en receptie laat voor andere dingen geen plaats. Diner en jachtpartij doet dag en nacht de gedachten in beweging zijn.

Geen wonder, dat spoedig in een roes van weelde en zingenot, de ziel des rijken totaal onaandoenlijk is geworden voor aangelegenheden van geestelijken aard.

Neen, niet álle zijn zoo.

Zeker niet! Er zijn gunstige uitzonderingen. Maar helaas! moeten we ook hier zeggen: die uitzonderingen bevestigen den regel.

In de wereld van den adel, in de kringen van de geleerden, in de omgeving van de aanzienlijken is geen plaats voor den godsdienst.

Godsdienst en adel passen niet bij elkaar. Godsdienst en wetenschap is niet te rijmen.

In de paleizen te knielen voor God, gaat niet.

De godsdienst is zoo burgerlijk bekrompen!

Verbeeldt u een adellijk heer die in den Bijbel leest; een baronesse die bidt; een geleerde die naar de Kerk gaat.

Dat gaat toch niet!

Men mag toch van iemand van adel, van een geleerde, van een overheidspersoon niet vergen dat hij leeft als een burgerman!

Neen, zulke menschen passen 's Zondags in een rijtuig, op de renbaan te Bussum, op een galavoorstelling in den Franschen Schouwburg.

En zoo zijn allen tegen dien Kénen, die allen gemaakt heeft en over allen Zijne zon nog doet opgaan, om allen voor te komen met de aanbieding Zijner genade in Jezus Christus.

Neen — men kent God niet. Men vraagt niet naar Hem.

Misschien is de godsdienst alleen goed voor iemand die uitgeleefd is en bang is om te sterven.

Dán aan godsdienst te doen, lijkt nog niet zoo dwaas....

Wat een grof materialisme, bij de arbeiders, bij de middenstanders, in de hoogere kringen!

Najagen van de dingen die beneden zijn, die het oog bekoren, die 't vleesch streelen.

Dát is de religie van onzen tijd.

't Evenwicht tusschen ziel en lichaam, tusschen geest en stof, tusschen hemel en aarde is verbroken.

En de mensch, door God geschapen, wil zonder God door de wereld gaan — om schipbreuk te lijden op de levenszee en in de eeuwigheid aan te landen op een plaats van ellende, waar de rijke man uit de gelijkenis, uitriep: Och, dat mijn broeders Gods Woord ter hand mochten nemen en naar uitwijzen van dát Woord mochten leeren, eerst te zoeken het Koninkrijk Gods, waarbij de godzaligheid zal geopenbaard worden als de belofte te hebben voor het tegenwoordige en het toekomende leven!

De mensch kan niet zonder God. Hij kan niet zonder godsdienst. En waar men den mensch z'n godsdienst toch heeft afgenomen, door het roepen: »er is geen God«, daar is de mensch in z'n natuur zoo diep ellendig gemaakt, dat geen pen het kan beschrijven.

Onze arbeiders, die zonder religie willen leven, zijn zoo diep te beklagen. Onze middenstanders, onze hoogere kringen zijn zoo diep ongelukkig.

En het wordt gevoeld en uitgesproken. Er is een leegte in alle kringen. Er is een geest van teleurstelling. Men voelt, dat men niet leven kan van grof materialisme en koud intellectualisme. Men heeft iets noodig dat verwarmen, dat verzadigen kan. En men grijpt weer naar de religie, naar den godsdienst, om daar vrede te vinden voor het harte dat zoo moede is, voor den geest die is uitgeput.

Toch weer godsdienst!

Frans Netscher heeft er over gefoeterd en heeft het vervloekt.

Die vervlockte »halfslachtigheid« — zoo zei hij — dat de menschen den godsdienst maar niet te boven kunnen komen.

Er *is* immers geen God.

Voor de rechtbank der wetenschap is dit uitgemaakt.

En dan *toch* weer dat grijpen naar de religie; naar christelijke symbolen; naar vrome woorden; naar mysterieuse seances.

Frans Netscher kan het niet uitstaan!

Maar in de beweging der vrijdenkers, der Dageraadsmannen, zit geen bezieling meer.

En men kan het nu eenmaal niet gelooven, dat er niets is dan het onpersoonlijke, onnaspeurlijke, onvindbare noodlot, dat valt zooals het valt en waaraan geen mensch ontkomen kan.

't Is te troosteloos.

En hoe dikwijls men het voorgepreekt heeft: »dood is dood« — de menschheid *kan* en *wil* het ten slotte toch maar niet gelooven.

Er *is* toch wat. Er *bestaat* toch wat. En de mensch is toch geen dier....

De periode van de platvoersche godloochening is voorbij. Het ruwe materialisme lijkt ten einde te loopen.

Men verkiest weer alleszins als godsdienstig te zijn.

En in de salons, in de gehoorzalen, in de societeit, in de huiskamer wordt gelezen en gesproken van theosophie, spiritisme, nieuw-buddhisme, ascese, christian-science, enz. enz.

Daarin ligt iets dat verblijdt. De mensch *kan* niet zonder godsdienst. En dat men alom de religie roofde gaat zich wreken. De mensch *moet* godsdienstig leven. Alle tijden en volken kenmerken zich door een drang naar religie. Dat wordt ook *nu* wee openbaar.

Maar toch ligt in deze dingen zooveel wat treurig en bitter is.

Er is terugkeer tot godsdienstigen zin, maar men veroordeelt het oude geloof en strekt z'n handen uit naar de geestelijke goederen van het Paganisme, van het heidendom.

Diep tragisch!

De verloren zoon uit de gelijkenis wist nog den weg naar het vaderhuis te vinden.

Niet alzoo de tegenwoordige menschheid.

Te kwader ure is zij afgedoold van den levenden God; zij is hongerig en dorstig, maar niet zich keerend tót het Vaderhuis; men zoekt het bij de vreemde goden, bij de heidenwereld.

Zeker, het christendom mag dan nog wel enkele *vormen* geven. Maar de inhoud is ontleend aan het heidendom.

In die dagen leven we *nu*.

Verjong en vernieuwd heidendom, theosophie, spiritisme enz. doet in onze christelijke landen entrée, gesierd met het kleed der christelijke symbolen en christelijke woorden.

En daartegenover hebben wij een roeping.

Evenals Da Costa vroeger, moeten ook wij hebben onze »bezwaren tegen den geest der eeuw«.

En de eenige toetssteen, de juiste maatstaf voor de ware religie is *Gods Woord*.

Daarom moeten onze arbeiders, onze middenstanders, onze hoogere kringen door de Kerk des Heeren worden teruggeroepen tot de Wet en tot de Getuigenis.

En de Kerk, zelf het Woord Gods eerend, moet de lampe des Heeren uitdragen onder alle standen.

Daarin ligt genezing.

Dit diep ernstige woord zal niet nalaten indruk te maken.

De mensch kan niet zonder godsdienst. Het is een ingeschapen trek in zijn natuur. En waar hij den waren dienst des Heeren verwierp, moet hij wel aan de religieuze behoefte van zijn hart voldoen door bevrediging van die behoefte te zoeken bij het surrogaat van theosophie en pantheïsme.

Buitenland.

GEMENGD NIEUWS.

Samenwonen van priesters in Frankrijk. Sedert de opheffing van het concordaat, doordat de wet op scheiding van Kerk en Staat werd aangenomen, hebben vele priesters der Roomsche kerk, nu het Staatstractement hun werd *ontnomen*, geen genoegzame middelen van bestaan meer. In menig deel van Frankrijk heeft de onverschilligheid zoozeer de overhand gekregen, dat, al is de bevolking nog in naam Roomsch, nog slechts enkele vrouwen de mis bijwonen, waaruit dan van zelf volgt, dat de bedienaars der kerk geen levensonderhoud van de gemeente kunnen erlangen. De kerken te sluiten, wil men echter ook niet. Van daar dat de Roomsch gezinde schrijver Julien de Narfon heeft voorgesteld, dat eenige priesters op het platteland zouden gaan samenwonen om aldus de kosten van hun onderhoud te verminderen. Op dien voorslag is de bisschop van Versailles ingegaan. In het kanton Montfort zijn negen parochiën, welke verdeeld werden in drie secties met een vicarius aan het hoofd. De drie vicarissen staan onder de leiding van een priester. Alle drie wonen te Thoiry in dezelfde pastorie. De morgenuren zijn gewijd aan studie en godsdienstige oefeningen. Des namiddags begeven zich de geestelijken per rijwiel naar de verschillende gemeenten om herderlijke bezoeken af te leggen.

WINCKEL.

Voor Kinderen.

BROOD OP HET WATER.

VIII.

GERED.

Mijn geleider scheen op de begroeting nauwlijks te letten. Hij stapte met mij voort, dwars door den troep heen, tot wij aan een tent kwamen. Een zwaar voorhangsel dat als deur dienst deed, sloeg hij ter zijde, en weldra stonden wij in een betrekkelijk groote ruimte. Voor de eerste maal mijns levens bevond ik mij in een Zigeunerstent.

Een lichte uitroep van verwondering ontsnapte mij. Zoo had ik het mij zeker nooit voorgesteld. De tent bestond blijkbaar uit zeer dichte, zware stof. Althans van vocht of kilheid was niets te bespeuren. Een fraaie koperen lamp hing aan de zoldering en verspreidde voldoende licht. Eigenlijke meubelen waren er weinig; des te meer rustbedden, of liever rustbanken, zeer laag bij den grond gelijk ik die wel had gezien op platen die huizen uit het Oosten voorstelden. Daaraan herinnerde mij ook de zeer lage tafel en het gebrek aan stoelen, waarvan er maar twee waren. Allerlei keukengereedschap benevens tasschen en kleedingstukken lagen of hingen hier en daar verspreid. Alles was echter ordelijk en zindelijk.

Wat evenwel het meest mijn aandacht trok was in een hoek der kamer het ziekbed. Op een rustbed zat een vrouw met bruine gelaatstint, zeer knap van uiterlijk, goed gekleed en met een vriendelijk voorkomen. Doch thans lag angst over haar geheele wezen verspreid. En die angst betrof het knaapje van ongeveer drie jaar, dat zij op haar schoot hield. Ik trad op hen toe en het eerste wat ik hoorde was de smeekende stem der arme moeder:

»O dokter, help mijn jongen! Red hem."

Wel mag ik zeggen arme moeder. Want al was het de vrouw van een opperhoofd, al had zij het beter dan iemand in de legerplaats toch was zij zeker op het oogenblik de ongelukkigste van allen, nu haar lief eenig kind den dood nabij scheen. Maar bovenal, zij had niets dat haar werkelijk kon troosten. Immers, gelijk mij later bleek, en ik toen reeds vermoedde, waren deze Zigeuners geheel onbekend met het Evangelie van Gods genade. Zij hadden er waarschijnlijk zelfs nooit van gehoord. Vermoedelijk hadden zij uit hun oude woonplaats nog wel eenig begrip van godsdienst meegebracht, doch welk kon ik nooit ontdekken. Alleen scheen het mij soms toe, alsof zij aan de sterren godsdienstige eer bewezen.

Hoe het zij, den waren troost, den eenigen in leven en sterven, kende de moeder, kenden beide ouders niet. Wat kon haar dan staande houden nu zulk een groote ramp dreigde? Ik gevoelde toen, meer dan ooit, welk een voorrecht het is een getrouwen God en Vader in den hemel te hebben, en op Jezus te mogen bouwen. Maar ook werd mij duidelijk, hoe noodig het is, dat ook aan deze arme, onwetende menschen, die te midden van ons leven, de Goede Boodschap gebracht worde.

Ik ging bij het bed zitten en liet mij door de moeder, die niet gemakkelijk te verstaan was, het een en ander vertellen over den kleinen zieke, dien ik ondertusschen aandachtig beschouwde. Weldra begreep ik wat den knaap scheelde. Hij had een zwaren aanval van verkoudheid, die hem blijkbaar zeer benauwde. Daarbij kreeg hij nu en dan geweldige snijtrekkingen en het waren die laatste, welke de ouders zoo verontrust hadden, dat zij besloten tot elken prijs de hulp van een dokter in te roepen. Ik beproefde tot het knaapje te spreken, maar hij verstond mij niet, wat trouwens begrijpelijk was. Doch ook toen zijn moeder hem vriendelijk toesprak, scheen hij daar in het minst niet op te letten.

Juist een oogenblik nadat ik gekomen was, kwam er weer een stuiptrekking. 't Was akelig om te zien, hoe het gezichtje van den kleine bijna loodkleurig werd, en het lichaam eerst trilde en daarna geheel scheen te verstijven. Mijn hart brak bij het zien van de droefheid der ouders, die niet anders meenden dan dat hun kindje reeds gestorven was, en hun smart toonden op zoo veel krachtiger wijze dan wij gewoon zijn.

Gelukkig behoefde ik niet lang na te denken wat hier te doen was, en had ik geneesmiddelen enz. bij mij. Het kindje moest dadelijk zooveel mogelijk verwarmd en tot zweeten gebracht. En nog andere dingen waren noodig, ook met de inrichting der tent betrof, die nu juist niet aan de eischen van een ziekenvertrek voldeed. Er moest water en wijn gehaald, en intusschen een kleine opening in de zijde der tent gemaakt om versche lucht in te laten. Die opening moest echter met een schuif afgesloten kunnen worden. En nu verbaasde het mij te zien, hoe vlug en goed al wat ik verlangde of voorschreef werd uitgevoerd, en ieder even dienstvaardig en nauwkeurig was. Geen verpleegster in een ziekenhuis kon beter op alles gelet hebben dan deze Zigeuners. Mijn gedachten over hen als halve wilden begonnen merkelijk te veranderen. Blijkbaar stelden niet alleen de ouders maar ook al de anderen groot belang in het lot van het kind, ook wel waarschijnlijk wijl de kleine jongen mettertijd zijn vader als aanvoerder kon opvolgen.

Bijna heel den nacht zaten de droeve ouders en ik bij het ziekbed. De storm had uitgewoed. 't Was nu doodstil in het kamp, want alles was ter rust gegaan. Eindelijk brak het daglicht aan, en tegelijk openbaarde zich eenige beterschap bij den zieken knaap. De aanvallen van benauwdheid werden minder en de ademhaling gemakkelijker. De moeder zag met oogen vol dankbaarheid nu eens den kleine dan weer mij aan. De vader wachtte zwijgend af.

Tegen tien uur in den morgenstond zag ik duidelijk, dat het ergste voorbij was en de zieke beterde. Het kind keek ons met zijn groote, zwarte oogen aan, en het was duidelijk dat hij zijn vader en moeder herkende en iets verstond van de vriendelijke woorden die zij tot hem spraken.

»Het gaat nu goed« zei ik tot hen. »Het gevaar is voorbij; nog een weinig geduld en met Gods hulp is hij het te boven.«

Nooit zal ik den dankbarenblik vergeten, dien de ouders op mij richtten bij die woorden. Ze konden, dat was duidelijk, op dit oogenblik hun dank niet uitspreken. De man stond haastig op, verliet de tent, maar kwam spoedig terug gevolgd door twee meisjes die een blad droegen waarop een degelijk en overvloedig ontbijt gereed stond. Er heerschte zeker bij deze Zigeuners geen gebrek.

Ik had sinds gisterenavond niets gegeten. De lange rit, de inspanning had mij hongerig en moe gemaakt. De gastvrouw behoefde mij dan ook niet lang te noodigen. Ik tastte toe en deed het ontbijt alle eer aan. De ouders daarentegen gebruikten maar heel weinig. Al hun gedachten waren bij den kleine, die als het ware elk uur in beterschap toenam.

HOOGENBIRK.

Gereformeerde Gezindheid.

Gereformeerde Kerken.

BEROEPEN: Zuidwolde (Gr.), W. Bouwman, te Hallum. — Pieterburen (Gr.), W. Faber, cand. te Groningen. — Garrelsweer en Hazerswoude, J. Tholen, te Hasselt. — Spijkenisse, B. A. Knoppers, cand. te Rotterdam. — Vianen, M. A. van Pernis, te Heerjansdam. — Klundert, L. J. C. Kreyt, te Huizum.

BEDANKT: Houwerzijl, G. D. Scheepsma, te Roodeschool. — Doesburg, A. Schweitzer, te Buiksloot. — Hoogvliet, F. J. van den Ende, te Westkapelle. — Berlikum, A. M. v. d. Berg, te Landsmeer.

Oldebroek. Woensdag 12 Nov. ll. herdacht de Kerk alhier, dat de Heere vóór nu 25 jaar haar tot verbreking van de banden der Synodale Organisatie van 1816 gebracht en haar uitgeleid had uit het diensthuis der Haagsche Synode; alsmede hoe Hij gedurende dit vierde eener eeuw Zijne, haren eenigen Koning weder trouw geworden Gemeente geleid en gezegend had.

In de morgenbijeenkomst trad daartoe voor de Gemeente op allereerst haar tegenwoordige leeraar, Ds. Kamper, die in een inleidend woord naar aanleiding van Ps. 48 : 10 aanguf: »*Wie* tot gedenken geroepen worden, *wat* gedacht moet worden en *waar* dat gedenken behoort te geschieden". Daarna bekwam Ds. Mulder van Ede het woord. Deze had 4 Nov. 1888 de eerste ambtsdragers — welke nog allen in leven zijn en aanwezig waren — bevestigd en ook de uitgetreden Gemeente in de eerste jaren als consulent vanuit Harderwijk gediend. Als uitgangspunt voor zijne rede had Ds. Mulder gekozen Psalm 126. Hij wees ons op de Revolutie in Staat en Kerk van voor 100 jaar en meer terug, en schetste de oorzaken, heerschappij, gedeeltelijke beteugeling en droeve nawerking dier Revolutie. Hij teekende ons het jammerlijk verval der Geref. Kerken, die bijna zonder protest zich bogen onder het onwettig juk, haar in 1816 opgelegd, maar kon ook met dank aan God in herinnering brengen een tweetal krachtige geloofsdaden: Afscheiding en Doleantie, waaraan de jaren 1834 en 1886 hun groote beteekenis ontleenen. Met hartelijke en ernstige woorden van waarschuwing en vermaan eindigde Z.Ew., waarna hij in dankgebed voorging.

De namiddag vond andermaal de Gemeente in goeden getale opgekomen, om nu voor haar te zien optreden Ds. Langen van Gouda, die als haar eerste Predikant na de Reformatie van 1888 haar gediend had van 1891 tot 1898. Deze wierp een korten blik op de 25 jaren, verloopen sinds de Vrijmaking onzer Kerk. Van veel goeds, door den Heere ondanks onzer vaadren en onze zonden ons geschonken, mocht worden gewaagd, al waren smartelijke beproevingen, waarbij vooral herdacht werd het verscheiden van twee onzer in Jezus ontslapen Dienaren des Woords, Ds. Brouwer en Ds. Vlug, niet uitgebleven. Naar aanleiding van Ps. 34 : 4—6 wekte Z.Ew. voorts de Gemeente op tot 's Heeren lof, als de grond daartoe wijzende op de gewisse en menigvuldige verhooring van 't gebed Zijns volks. Gods trouw mocht en moest onze sterkte en ons betrouwen voor de toekomst zijn. Nog een kort slotwoord richtte Ds. Kamper tot de Gemeente, aan het Schriftwoord van Fil. 3 : 14 stof ontleenende om aan te toonen, hoe onze blik niet zondig achterom, maar geloovig vooruit en omhoog gericht moet zijn en moge blijven, waarna hij met dankzegging en smeekgebed dezen aangenamen dag besloot. Zegene de Heere bij den voortduur onze, vooral in den laatsten tijd in stoffelijk opzicht vaak verrassend bevoorrechte Gemeente, ook met rijke geestelijke zegeningen, Zijn Naam ter eere!

Nederlandsch Hervormde Kerk.

BEROEPEN: Hekelingen (toez.) en Yzendijke (toez.), J. G. Steenbeek, cand. te Amsterdam. — Hoogmade en Rijpwetering, K. Olivier, cand. te Apeldoorn. — Veenendaal, J. M. Ph. Schippers, te Ede. — Deventer, H. G. van Wijngaarden, te Almelo. — Kielwindeweer (Gr.), O. J. Reinders, cand. te Thesinge (Gr.). — Tholen (1e predikantspl.), Anth. C. Enkelaar, te Hedel.

AANGENOMEN: Angeren, B. C. Verhagen, te Bufkaloot. — Piershil, B. N. J. Roskott, te Oud- en Nieuw-Gastel.